

Організаційно-правові критерії ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни

Чистоклетов Л. Г.¹

Опубліковано	Секція	УДК
20.05.2025	Право	340.13:342.9(477)
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15527585		

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження організаційно-правових критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності України в умовах російсько-української війни. Акцентовано увагу на тому, що забезпечення обороноздатності у воєнний час – це не лише питання державної безпеки, а й гарантія збереження основоположних прав і свобод людини, а також інституційного існування самої держави. Обґрунтовано, що фінансова спроможність держави є ключовим фактором її здатності протистояти зовнішній агресії та гарантувати безпеку населення. У рамках дослідження запропоновано системну класифікацію критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності: економічні, оборонні та організаційно-правові. Останні, як показано у статті, відіграють особливо важливу роль у забезпеченні цільового, раціонального та оперативного використання бюджетних коштів на оборону. Визначено такі організаційно-правові критерії, як: належний рівень гарантування фінансової безпеки держави; раціональність використання коштів платників податків; стабільне та справедливе грошове забезпечення військовослужбовців; забезпечення соціального захисту осіб, задіяних в обороні; системність контролю за оборонними видатками; ефективність бюджетного планування; здатність до оперативного реагування на потреби фронту; гнучкість правового механізму регулювання фінансування; відкритість оборонного сектору до міжнародної допомоги; наявність інституцій, відповідальних за фінансовий контроль. Підкреслено необхідність законодавчого забезпечення ефективної фінансової політики у сфері обороноздатності, з урахуванням специфіки сучасного воєнного часу. Зроблено висновок про критичну роль організаційно-правових механізмів у досягненні належного рівня обороноздатності України.

Ключові слова: обороноздатність, фінансове забезпечення, воєнний стан, бюджет, соціальні гарантії, безпека, правове регулювання, грошове забезпечення, публічні фінанси, контроль.

---

¹ Чистоклетов Л. Г. доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та інформаційного права, Інститут права, психології та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-3306-1593>

Organizational and Legal Criteria for the Effectiveness of Financial Support for Defense Capability in the Context of the Russian-Ukrainian War

Abstract. The article presents a comprehensive study of the organizational and legal criteria for the effectiveness of financial support for Ukraine's defense capability during the Russian-Ukrainian war. It emphasizes that ensuring defense capability in wartime is not only a matter of state security but also a guarantee for the preservation of fundamental human rights and freedoms, as well as the institutional continuity of the state itself. The author substantiates that the financial capacity of the state is a key factor in its ability to resist external aggression and ensure the security of its population. The study proposes a systematic classification of efficiency criteria for the financial support of defense capability: economic, security-related, and organizational-legal. The latter, as demonstrated in the article, play a particularly important role in ensuring the targeted, rational, and operational use of budgetary funds for defense purposes. The organizational and legal criteria identified include: a proper level of state financial security; rational use of taxpayers' funds; stable and equitable remuneration of military personnel; provision of social protection for those involved in defense; systematic control over defense expenditures; efficiency of budget planning; ability to respond promptly to frontline needs; flexibility of the legal mechanism regulating financing; openness of the defense sector to international aid; and the existence of institutions responsible for financial oversight. The need for legislative support of an effective financial policy in the field of defense capability, tailored to the realities of wartime, is highlighted. The article concludes by affirming the critical role of organizational and legal mechanisms in achieving an adequate level of Ukraine's defense capability.

Keywords: defense capability, financial support, martial law, budget, social guarantees, security, legal regulation, military remuneration, public finance, oversight.

Вступ

Забезпечення обороноздатності за умов російсько-української війни є питанням як захисту держави, так і прямої охорони і захисту життя та здоров'я людей, які її населяють. В такому разі йдеться про гарантування найважливіших прав і свобод людини та громадянина, а також прав нації. Надважливість забезпечення обороноздатності тоді вимагає, щоб ця діяльність була максимально ефективною, що своєю чергою висуває до неї підвищені вимоги, дотримання яких простежується за рядом показників, критеріїв, серед яких особливе місце посідають організаційно-правові критерії. Організаційно-правові критерії ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є мірилами, що постали на перетині адміністративного, військового та правничого вимірів грошово-економічного гарантування здатності держави до відборони. Критерії дієвості фінансування обороноздатності, про які йде мова, фактично є показниками спроможності держави до захисту людини як соціальної цінності та до захисту себе самої як форми соціальної організації. Дослідження організаційно-правових критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни в такому разі набуває особливої гостроти та важливості.

Різні аспекти організаційно-правових критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни досліджували зокрема такі вчені, як: Артющенко О.О., Будник Л., Гринько Р.В., Дмитренко Е. С., Дмитренко Ю. П., Лісецька Л., Мізіна І.В., Мота А.Ф., Петrenchенко С.А., Ронська О., Рудик С.О., Сідельникова Л.П., Чеберяко О.В., Януль В. Водночас питання організаційно-правових критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни в цілому вивчено не достатньо та потребує подальшого опрацювання.

Цілями дослідження є вивчення сутності обороноздатності, опанування різновидів критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни та пізнання видів організаційно-правових критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни.

Результати

Динамічне й стабільне фінансове забезпечення обороноздатності держави набуває особливої ваги за умов російського вторгнення та є необхідною умовою її спроможності до самозахисту, нормального функціонування під тиском збройної агресії, та поступального економічного розвитку навіть на час дії воєнного стану. Проте головною ціллю фінансового гарантування обороноздатності нині є все ж таки відбиття збройної агресії проти України.

Артюшенко О.О. справедливо стверджує, що країни мають прагнення до зміцнення своїх оборонних систем і постійно намагаються розвивати обороноздатність. Науковець підкреслює, що такі зусилля не можуть бути досягнутими за відсутності фінансових ресурсів, а саме оборонних та військових видатків [1, с. 25].

Як зазначає Мізіна І.В., гарантування державою належного рівня фінансування оборонної сфери за умов воєнного стану виступає однією із найбільш складних проблем сьогодення [2, с. 142].

Як додає дослідниця, складні умови стосовно укріплення обороноздатності держави, досить напружене зовнішньополітичне становище вимагають від керівництва держави швидкого та систематичного прийняття складних й відповідальних рішень стосовно реалізації відповідних прагматичних заходів, з ціллю як збереження її недоторканості, так само й накопичення такого потенціалу, що дав би змогу надавати відсіч агресору. Матеріальна основа в оборонній сфері зараз чинить значний вплив на масштаби й тривалість воєнних дій [2, с. 142].

Перш ніж розглядати питання ефективності фінансового забезпечення обороноздатності слід з'ясувати сутність обороноздатності.

Як зазначає Демидова Л.М., зокрема обороноздатності держави властиві певні ключові елементи: 1) ціннісне насичення призначення обороноздатності держави – здійснювати захист тих цінностей, що є визнаними важливими на державному (соціальному) рівні. До таких цінностей належать права, свободи людини й інтереси суспільства та держави; 2) змога держави до оборонної здатності не обмежується здатністю держави до захисту тільки від воєнних небезпек. Мова йде також й про інші значні шкідливі небезпеки, що визначаються державою, до прикладу, збройні конфлікти; 3) обороноздатність держави виходить за рамки змоги до захисту-відсічі від збройної агресії та ще стосується захисту через стримування таких шкідливих небезпек, а також включає іншу превентивну (попереджальну) спроможність (зокрема, культурного, виховального, політичного, правового, навчального, мобілізаційного характеру). При цьому суттєвість шкідливості небезпеки визначається такими наслідками для держави, соціуму та людини, що є суттєвими за обсягом заподіяної шкоди, кількості потерпілих тощо [3, с. 365].

Отже, обороноздатність держави варто розглядати зокрема і як здатність держави до захисту, від воєнних та інших небезпек, що посягають на права, свободи людини та інтереси суспільства й держави.

Критерії ефективності фінансового забезпечення обороноздатності можна зокрема поділити на економічні, безпекові та організаційно-правові. Оскільки всі ці еталони здатності до оборони є тісно пов'язаними між собою, то варто розглянути кожен із них.

Беручи до уваги те, що організаційно-правові критерії стосуються ефективності саме фінансового забезпечення обороноздатності, то задля їх вивчення зокрема варто вдатись до аналізу інструментарію фінансово-економічної галузі знань.

Нині можна виокремити низку економічних критеріїв стосовно діагностування дієвості фінансової діяльності, що їх можна застосовувати в ході оцінки ефективності системи фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Критерій є показником, ознакою, що на її підставі формується оцінка якості певного економічного об'єкта, процесу, це є мірило такої оцінки. Із економічної точки зору на фінансове забезпечення обороноздатності можна подивитись за критерієм ефективності управління цим процесом. Такий критерій є показником, щодо якого формується оцінка якості управлінських рішень стосовно фінансового забезпечення обороноздатності.

Стосовно еталонів дієвого управління фінансовим забезпеченням обороноздатності варто вдатись до аналогій із фінансового менеджменту.

Наприклад, Рилєєв С.В. та Юрій С.М. звертають увагу на те, що у теорії фінансового менеджменту є розробленими різні критерії дієвого управління основними засобами й джерелами їх формування, базовими із яких є:

- мінімізування поточної кредиторської заборгованості. Такі дії зменшують припуск втрат ліквідності;

- мінімізування сукупних витрат фінансового забезпечення. В такому випадкові ставку роблять на власний капітал, що його розглядають у якості основного джерел відтворення основних засобів;

- максимізація повної вартості підприємства. Такі дії включають процес управління основними засобами в загальнофінансовій стратегії підприємства. Її сутність полягає в тому, що будь-які рішення у площині управління основними засобами, що впливають на зростання економічної вартості підприємства, варто визнати доцільними [4, с. 315].

Якщо застосувати аналогію із зазначеними вище критеріями дієвого управління основними засобами й джерелами їх формування стосовно визначення критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності, то можна припустити, що до таких критеріїв варто віднести мінімізування поточної кредиторської заборгованості, адже наявність заборгованості загалом виступає негативним чинником за умов забезпечення належного функціонування обороноздатності. Стосовно такого еталона дієвого управління основними засобами й джерелами їх формування як мінімізування сукупних витрат фінансового забезпечення у контексті забезпечення обороноздатності варто зазначити, що такий критерій не викликає однозначного сприйняття. У разі потреби захисту держави від збройної агресії робити акцент на мінімізуванні сукупних витрат фінансового забезпечення обороноздатності не видається правильним, адже здатність до оборони вимагає значних та стабільних фінансових витрат, а будь-яке зміщення цього процесу в напрямку до мінімізації таких витрат може стати загрозливим, оскільки пошук економічного вигідного рішення може своєю чергою відібрати час на втілення обороноздатно-виправданого рішення, яке у разі будь-яких фінансових труднощів чи затримок не може бути втіленим. Особливо гостро таке питання стоїть за умов відбиття прямої збройної агресії, що зараз і має місце. Водночас незастосування засобів мінімізування сукупних витрат фінансового забезпечення обороноздатності так само може завдати їй значної шкоди, а тому в даному разі завданням суб'єктів управління фінансуванням обороноздатності буде віднайдення раціонального балансу між постійним та гарантованим фінансуванням оборони та застосування інструментів зменшення таких витрат без завдання їй шкоди.

Як зазначає Артюшенко О.О., за умов повномасштабної агресії з боку Російської Федерації питання забезпечення безпеки і оборони держави постає особливо гостро. Стан видатків із Державного Бюджету України на сектор безпеки і оборони зріс у кілька разів, якщо брати до уваги період до 2022 року. І за цієї ситуації постає неоднозначна

суперечність: головним є забезпечення суверенітету України, територіальної цілісності та недоторканності держави будь-якими засобами в контексті бюджетних коштів, проте з іншого боку не менш важливим є забезпечення дієвості держаних видатків та дотримання установлених законодавством стандартів та принципів [1, с. 15].

Стосовно такого критерію дієвості управління основними засобами й джерелами їх формування, як максимізація повної вартості підприємства, то в контексті забезпечення здатності до оборони можна зазначити, що будь-які рішення в площині управління фінансовим забезпеченням обороноздатності, що впливають на її зростання, варто визнати доцільними.

Із економічного погляду до критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності варто також віднести критерії достатності, забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, прогнозованості потреб такого фінансування, наявності альтернативних джерел такого фінансування, захищеність від можливих ризиків для фінансування обороноздатності.

До оборонних критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності можна віднести: рівень безпеки виробництва оборонних ресурсів, зокрема у її фінансовому вимірі; рівень готовності оборонно-промислового комплексу до реалізації завдань національної оборони у тому числі його фінансовий компонент та рівень експорту оборонних ресурсів.

Слід брати до уваги, що саме по собі фінансове забезпечення обороноздатності так само потребує захисту, оскільки за умов воєнного стану та воєнних дій фінансові правовідносини, особливо у царині гарантування здатності до оборони, також стають об'єктом посягань із боку агресора, що має на меті позбавити сили оборони фінансової основи. В такому разі варто говорити про наявність такого важливого організаційно-правового критерію ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни як належний стан гарантування фінансової безпеки держави.

Як зазначає Януль В., за умов воєнного стану вагомим є питання про своєчасність визначення загроз фінансовій безпеці України, що дає змогу зводити їх до мінімуму й розробляти практичні заходи стосовно вироблення стратегії посилення фінансової безпеки, ведення розважної й ефективної політики із гарантування незламності фінансової системи.

При цьому дослідник додає, що за умов нарощування російської збройної агресії з ціллю урахування своєрідностей правового гарантування фінансової безпеки держави потрібно враховувати такі реалії соціального виробництва, як: структурні зміни матеріального виробництва, руйнування базових галузей економіки; падіння попиту на промислові товари, руйнування економічних зв'язків; втрата ринків збуту, ринків праці, ринків сировини, ресурсної бази; порушення правового механізму оподаткування тощо [5, с. 55]. Безперечно, що відсутність реакції на усі ці чинники не надасть змогу навіть вести мову про ефективність фінансового забезпечення обороноздатності.

За умов війни з метою запобігання знищення бази фінансового забезпечення обороноздатності та економіки в цілому економіки в умовах війни, протидії названим загрозам слід зокрема запровадити регуляцію з боку держави. На думку Януля В., таке регулювання своєю ціллю матиме систематичне гарантування доходів бюджету коштом власної виробничої бази, у тому числі розвоєм малого підприємництва, та збереженням на територіях вільних від бойових дій, на не окупованих територіях, державних підприємств у промисловості й сільському господарстві. Дослідник додає, що беручи до уваги складники фінансової системи, що впливають на забезпечення фінансової безпеки, а саме безпеку бюджетної системи, банківської системи, податкової системи і в царині фінансів підприємств, що діють у державі на період війни, слід гарантувати такі дії: систематичне бюджетне фінансування основних галузей оборони коштом

спрощеного, проте сталого правового механізму оподаткування державних підприємств та приватних підприємств; здійснення стабільної монетарної політики; полегшення правничих засад ведення бізнесу й відкриття малих підприємств, при гарантуванні систематичного надходження податків й доходів бюджетів усіх рівнів, адже звільнення від оподаткування створює неможливі умови для їх наповнення [5, с. 55].

Варто погодитись із дослідником, що за умов сьогодення в Україні важливим є створення державно-приватного механізму господарської діяльності, який регулює відносини в державному секторі економіки, що його діяльність є націленою на забезпечення обороноздатності країни, та фінанси якого перебувають під повним контролем з боку держави, але при цьому мова має йти і про сектор приватного підприємництва, що забезпечує потреби населення, що його оподаткування надає стабільне джерело для наповнення бюджетів. Януль В. робить висновок про те, що фінансову безпеку України, що знаходиться у війні, визначає стан обігу фінансових ресурсів задля забезпечення фінансування армії, оборонної галузі, спроможністю підприємств, регіонів, суб'єктів підприємництва отримати й направити фінансові ресурси на захист держави, на гарантування систематичного відтворення матеріального виробництва [5, с. 56].

Слід додати, що фінансова безпека держави забезпечується зокрема належним рівнем правової регуляції відносин у сфері фінансової діяльності, а особливості тих відносин, що безпосередньо є пов'язаними із гарантування фінансового забезпечення обороноздатності.

Отже, важливим організаційно-правовим критерієм ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є належним стан гарантування фінансової безпеки держави.

Стосовно організаційно-правових критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни варто зазначити, що вагомим, а інколи й визначальним може бути критерій раціонального розпорядження коштами платників податків. Артюшенко О.О. зауважує, що переважна частина оборонних видатків отримує своє фінансування коштами платників податків, а отже необ'єктивно прийняте рішення з боку розпорядника бюджетних коштів може мати критичні наслідки не лише для діяльності такої бюджетної установи, але й для системи фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони загалом [1, с. 16]. Оскільки в згоді з положеннями ч. 2 ст. 3 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а також беручи до уваги той факт, що держава фінансується людиною, то платники податків мають право вимагати раціоналізації процесів фінансового забезпечення обороноздатності, але й впливати на нього [6]. Йдеться про інструменти прямої демократії, суди тощо.

Важливим організаційно-правовим критерієм ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є належний рівень грошового забезпечення військовослужбовців. У разі його відсутності військові піддаватимуться додатковому тягарю необхідності самозабезпечення у воєнних умовах, а також постане питання про деморалізацію усіх причетних до сектора безпеки і оборони та суспільства загалом.

Окремим аспектом забезпечення військовослужбовців є питання про фінансове забезпечення їх соціального захисту. Як зазначають Дмитренко Е. С. та Дмитренко Ю. П., не можливо оминати увагою проблему зупинення законом про Державний бюджет України норм інших законів стосовно соціальних виплат і пільг військовослужбовцям. При цьому правова позиція стосовно цього визначалась неодноразово в Рішеннях Конституційного Суду України [7, с. 71]. Загалом у даному разі мова йде про те, що фактично учасником відносин із забезпечення дієвості фінансового забезпечення обороноздатності за умов російсько-української війни виступає Конституційний Суд

України. Такий висновок впливає із того, що цей орган твердить про вагомість права на забезпечення відповідного життєвого рівня стосовно військовослужбовців, що своєю чергою варто розглядати як правову оборону дієвості фінансового забезпечення обороноздатності.

У своєму рішенні від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 Конституційний Суд України зазначив, що до кола громадян, які потребують гарантій соціального захисту, належать насамперед ті, які у відповідності зі положеннями ст. 17 Конституції України перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет й територіальну цілісність України, її економічну й інформаційну безпеку (у Збройних Силах України, Військово-Морських Силах України, у органах Служби безпеки України, прокуратури, охорони державного кордону України тощо). До того ж в такому випадку звернено увагу на наступні своєрідності військової служби зазначених осіб, як: екстремальні умови праці, пов'язані з постійним ризиком для життя і здоров'я; жорсткість вимог до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових й інших якостей. Саме ці своєрідності зумовлюють потребу компенсації наявності підвищених гарантій соціальної захищеності, що є спрямованими на забезпечення добробуту військовослужбовців та членів їх сімей і під час проходження служби, а також після її закінчення.

При цьому у вказаному Рішенні Конституційного Суду України йдеться і про окремі взяті проблеми реалізації права на соціальний захист, в тому числі на практику ревізування пільг, компенсацій та гарантій в положеннях законодавстві.

До прикладу, такого роду практика мала місце у законах про Державний бюджет України на 2001 і 2002 роки, що при цьому перебувала суперечила частині 3 статті 27 Бюджетного кодексу України. Варто зазначити, що таке зауваження Конституційного Суду України є особливо важливим за умов повномасштабного вторгнення з боку російського агресора, оскільки належний рівень забезпечення військовослужбовців є одним із ключових чинників обороноздатності та наріжним каменем існування держави.

У згаданому Рішенні Конституційний Суд України керуючись змістом статей 46 та 48 Конституції України, зробив висновок про недопустимість звуження змісту і обсягу досліджуваного права, адже пільги, компенсації та гарантії виступають додатком до основних джерел існування, необхідним елементом конституційного права на забезпечення відповідного життєвого рівня. До того ж їх зупинення за відсутності відповідної матеріальної компенсації виступає порушенням гарантованого державою права на соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей [7, с. 71,72; 8].

Дмитренко Е.С., Дмитренко Ю.П. звертають увагу на те, що в рішеннях Конституційного Суду України від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019 та від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 орган конституційної юрисдикції звернув увагу на положення про обумовленість спеціального статусу й особливих умов соціального захисту військовослужбовців специфікою військової служби, яка полягає в тому числі у виконанні ними спеціальних завдань, наявності ризиків для їхнього життя та здоров'я. Конституційного Суду України вказав, що громадянам України, які захищають незалежність і територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції, а членам їхніх сімей держава має надавати додаткові гарантії соціального захисту [7, с. 73]. Науковці роблять акцент на тому, що вартим уваги є питання реалізації права військовослужбовця на одноразову грошову допомогу в більшому розмірі опісля первинного установлення інвалідності, що її виплату передбачено п. 4 ст. 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [7, с. 73].

Вчені вважають, що виправданою є думка про те, що єдиною умовою набуття права на соціальний захист на випадок інвалідності має бути встановлення факту її настання

як наслідку проходження військової й іншої прирівняної до неї служби, попри те, чи цей факт установлено на час звільнення або ж опісля цього [7, с. 73; 9, с. 374].

Дмитренко Е.С., Дмитренко Ю.П. вважають, що норми саме такого змісту мають бути у чинному законодавстві. Дослідники додають, що очевидно є потреба чіткого визначення й деталізації в законодавстві: 1) своєрідностей надавання такої допомоги різним категоріям військовослужбовців, особам, які є залученими до оборонної діяльності (партизани, добровольці сил територіальної оборони тощо) та їх родичам; 2) повноважень командування військових частин, посадовців територіальних центрів комплектування й соціальної підтримки або ж органів військового управління з такого питання, зокрема й інформування військовослужбовців стосовно їх пільг та гарантій. Тут вчені вважають доцільним удосконалити й окремі норми постанови Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» 28 лютого 2022 р. № 168 [7, с. 74; 10].

Науковці додають, що вказане вище, а також зауваження про чисельність і певну безсистемність норм в царині соціального захисту [11, с. 163], зокрема і стосовно військовослужбовців за умов воєнного стану вимагає доповнення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців й членів їх сімей» додатковим розділом «Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей в особливі періоди» [7, с. 74].

Ще одним організаційно-правовим критерієм дієвості фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни виступає моніторинг бюджетних програм Міністерства оборони України за програмною класифікацією. Як зазначають Сідельникова Л.П. та Рудик С.О., такі програми можна розділити на два типи. Так, перший тип, або ж загальний тип, бюджетних програм формують статті видатків державного бюджету, що фінансуються у постійний спосіб, а саме: утримання Збройних Сил України; медичне лікування особового складу ЗСУ; навчання військових фахівців; розвиток, закупівля, модернізація і ремонт озброєння; інші програми, що на них реалізується фінансування Міністерства оборони України. Своєю чергою до другого типу бюджетних програм дослідники відносять ситуативні бюджетні програми, що фінансуються протягом 1-2 років. Ситуативні програми мають різне спрямування та створюються унаслідок окремих обставин [12, с. 63].

За умов повномасштабного вторгнення російського агресора обидва типи бюджетних програм є особливо актуальними, оскільки обороноздатність потребує одночасно сталого фінансового забезпечення та ситуативних його напрямків. Що виникають внаслідок зміни воєнної та зовнішньополітичної обстановки.

Власне одним із головних організаційно-правових критеріїв дієвості фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є належність його стану, його достатність, поєднана з управлінсько-військовою та управлінсько-правничою спроможностями на оперативне реагування на потреби фронту, поєднаною зі спроможністю до їх негайного задоволення. При цьому збільшення обсягів видатків державного бюджету на оборону мають спиратись на її реальні потреби, навіть попри те, що вони можуть вийти за межі встановлених міжнародних чи національних стандартів. Законодавець у цьому разі має передбачити особливу гнучкість та оперативність визначення видатків із бюджету держави на оборону в напрямку їх збільшення, якщо цього вимагатимуть воєнні та зовнішньополітичні обставини.

Ще одним організаційно-правовим критерієм ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є стан залученості на розвиток військово-оборонного комплексу України іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги. В такому випадку мова може йти про дієвість та достатню відкритість для іноземних інвесторів сектору оборони України, а також може

йтись і про політичний чинник підтримки суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності України як елементу континентального та глобального підтримання цінностей міжнародного права.

Вагомим та необхідним організаційно-правовим критерієм ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни виступає стан системи фінансового контролю видатків державного бюджету на оборону через формування окремого контролюючого органу. Мову про це ведуть у своєму дослідженні зокрема Сідельникова Л.П. та Рудик С.О. [12, с. 66]. З такою ініціативою слід категорично погодитись, оскільки йдеться саме про належний стан фінансового забезпечення обороноздатності, важливим та необхідним чинником якого є зокрема й різні форми контролю, зокрема й фінансового.

Висновки

Отже, обороноздатність держави є здатністю держави до захисту від воєнних та інших небезпек, що посягають на права, свободи людини та інтереси суспільства й держави.

Критерії ефективності фінансового забезпечення обороноздатності за умов російсько-української війни можна поділити на економічні, оборонні та організаційно-правові. До економічних критеріїв варто віднести мінімізування поточної кредиторської заборгованості, мінімізування сукупних витрат фінансового забезпечення, достатність, сталість, забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, прогнозованості потреб такого фінансування, наявність альтернативних джерел такого фінансування, захищеність від можливих ризиків для фінансування обороноздатності.

До оборонних критеріїв ефективності фінансового забезпечення обороноздатності можна віднести: рівень безпеки виробництва оборонних ресурсів, зокрема її фінансової складової; рівень готовності, зокрема його фінансовий елемент, оборонно-промислового комплексу до реалізації завдань національної оборони та рівень експорту оборонних ресурсів.

Важливими організаційно-правовим критерієм ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є належний стан гарантування фінансової безпеки держави, раціональність розпорядження коштами платників податків, рівень грошового забезпечення військовослужбовців та фінансового забезпечення їх соціального захисту, моніторинг бюджетних програм Міністерства оборони України за програмною класифікацією, стан залученості на розвиток військово-оборонного комплексу України іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги, стан системи фінансового контролю видатків державного бюджету на оборону через формування окремого контролюючого органу

Власне одним із головних організаційно-правових критеріїв дієвості фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни є належність його стану, поєднана з управлінсько-військовою та управлінсько-правничою спроможностями на оперативне реагування на потреби фронту, поєднаною з спроможністю до їх негайного задоволення.

Список використаних джерел:

1. Артюшенко, О. О. (2025). *Застосування багатокритеріального підходу оцінки ефективності видатків Міністерства оборони України за напрямком забезпечення діяльності Збройних Сил України* [Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. https://scc.knu.ua/components/com_chronoforms7/chronoforms/uploads/336257/Дисертация_Артюшенко_PDFa.pdf

2. Мізіна, І. В. (2023). Особливості правового регулювання фінансування оборонної сфери в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, (1), 141–145. http://apnl.dnu.in.ua/1_2023/23.pdf
3. Демидова, Л. М. (2024). Обороноздатність України як об'єкт кримінально-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*, 364–366. http://lsej.org.ua/10_2024/86.pdf
4. Рилєєв, С. В., & Юрій, С. М. (2009). Роль політики управління оборотними активами в системі фінансового менеджменту підприємства. *Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. Серія: Економічні науки*, (4(36)), 311–319. http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/bitstream/123456789/1239/1/Vchtei_2009_4_39.pdf
5. Януль, В. (2023). Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. У О. А. Сич (Ред.), *Виклики та можливості фінансової системи в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу студентського наукового гуртка «Податковий простір»*, 18 жовтня 2023 р. (с. 55–56). Львів: ЛНУ імені Івана Франка. <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/Zbirnyk-18-zhovtnia-2023.pdf>
6. Верховна Рада України. (1996). *Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
7. Дмитренко, Е. С., & Дмитренко, Ю. П. (2024). Проблеми фінансового забезпечення соціального захисту військовослужбовців у контексті рішень Конституційного Суду України та сучасних викликів. *Київський часопис права*, (4), 69–75. <https://doi.org/10.32782/klj/2024.4.9>
8. Конституційний Суд України. (2002). *Рішення у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій* (№ 5-рп/2002 від 20.03.2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-02#Text>
9. Пилипенко, П. Д., & Буряк, В. Я. (2024). Гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю як складова службового правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/60.pdf>
10. Кабінет Міністрів України. (2022). *Питання деяких виплат військовослужбовцям...: Постанова від 28.02.2022 № 168*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п#Text>
11. Гринько, Р. В., Мота, А. Ф., & Петrenchенко, С. А. (2022). Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*, (3), 161–166. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../Pis_2022_3_26
12. Сідельникова, Л. П., & Рудик, С. О. (2021). Бюджетна політика фінансового забезпечення обороноздатності України. *The actual problems of regional economy development*, 2(17), 56–67. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../aprer_2021_17\(2\)_7](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../aprer_2021_17(2)_7)